

פרשת כי תשא: האם צריך ליטול ידיים לדבר שטיבולו במשקה

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע מצווה משה להכין את הכיור, ממנו ייטלו הכהנים את ידיהם ואת רגליהם לפני העבודה במקדש. כאשר התורה מצווה על נטילת הידיים מהכיור היא כותבת, שיש ליטול דווקא ממנו ולא בתוכו, מכאן למד **הרשב"א** (א, קצא), שדווקא בנטילה במקדש אסור ליטול ידיים בתוך הכיור, אבל בשאר הנטילות (בבוקר או לאכילה) אפשר לשכשך את הידיים בתוך כלי, ובלשונו:

"וצריכין אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו, ולפיכך אנו צריכין להתקדש וליטול ידינו מן הכלי כמו כהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו. ומשכשך ידיו בתוך הכלי בין בשחר בין בשעת אכילה, מדאמרינן בכיור ורחצו אהרן ובניו ממנו ולא בתוכו. שמע מינה (= נלמד מזה) הכא (= דווקא בכיור במקדש) הוא דכתיב ממנו, הא בעלמא (= בשאר נטילות) אפילו בתוכו שפיר דמי (= יוצאים ידי חובה). וכן גם להטביל ידיו בנהר שפיר דמי."

למעשה גם בבוקר צריך דווקא ליטול את הידיים, ולא לשכשך את הידיים בכלי. בטעם הדבר כתב **הבית יוסף** (או"ח ס' ד) בשם **הזוהר**, שבנוסף לכך שצריך להתנקות בבוקר מלכלוך הלילה, צריך ליטול כדי להעביר את הרוח רעה ששורה על הידיים. ומכיוון שעל מנת להעביר את הרוח רעה, יש ליטול את הידיים שלוש פעמים (ימין ואז שמאל לסירוגין שלוש פעמים), ברגע שמשכשכים את היד בתוך הכלי בפעם הראשונה המים שבכלי נטמאים, ואי אפשר להשלים את שלוש הנטילות (ועיין בדף ל"א תשא שנה ד').

בעקבת הדיון בדיני הכיור, השבוע נעסוק בשאלה האם צריך ליטול ידיים לדבר שטיבולו במשקה, נראה את מחלוקת הראשונים בדיון זה, את מנהג העולם לא ליטול והאם יש לו על מה לסמוך, ומספר סייגים שכתבו האחרונים שמצמצמים את מספר הפעמים שחובה ליטול ידיים לדבר שטיבולו במשקה.

1. נטילת ידיים ללחם

האם כאשר נרטב פרי יש ליטול ידיים? כדי לענות על שאלה זו יש לפתוח בדברי הראשונים, מדוע תיקנו ליטול ידיים בברכה לפני שאוכלים לחם כתבו שני טעמים בעקבות דברי הגמרא בחולין (ק"ע"א) ובברכות (נג"ע"ב):

טעם ראשון: הגמרא בחולין (שם) כותבת שמדין תורה, כל עוד אדם אינו יודע שידיו נטמאו, הן נחשבות טהורות ומותר לכהן לאכול עימם תרומה. אולם, כיוון שהידיים נוגעות בדברים רבים ועלולות לגעת גם בדברים טמאים, גזרו חז"ל שכל עוד לא ידוע שהידיים טהורות, הן נחשבות 'שניות לטומאה' ומטמאות תרומה. משום כך, כהן שרוצה לאכול תרומה, צריך קודם כל ליטול את ידיו.

לאחר חורבן בית המקדש חששו חז"ל, שכאשר יבנה בית המקדש ישכחו הכהנים שאסור להם לאכול תרומה לפני שהם נוטלים את ידיהם, והם יאכלו תרומה בטומאה. משום כך תיקנו, שכל עם ישראל בכל הדורות, לפני שהם אוכלים ייטלו ידיים, ואז כאשר יבנה בית המקדש, מתוך הרגל, הכהנים ייטלו ידיים לפני אכילת התרומה.

אם כן קשה, למה גזרו ליטול דווקא לפני שאוכלים לחם?! הרי התרומה כוללת גם פירות וירקות וגם לפני אכילתם היה מקום ליטול ידיים! **רבינו יונה** (ברכות מא ע"א בדה"ר) כתב שהסיבה לכך היא, שתרומת לחם היא מהתורה, בניגוד לשאר התרומות שרק מדברנן, לכן בחרו חז"ל להחמיר דווקא בה, ובלשונו:

"עיקר נטילת ידיים הותקנה על הפת שנאחז בידים, שהנטילה היא משום סרך תרומה ורוב התרומות הם מהפת, אבל לפירות אין צריך נטילת ידיים, שאין תרומתן מן התורה אלא הענבים אחר שיעשה מהן יין והזיתים אחר שיעשו שמן."

טעם שני: סיבה נוספת ליטול ידיים לפני האכילה, מופיעה בגמרא בברכות (שם). הגמרא כותבת שנוטלים ידיים לפני אכילה, כדי לאכול בנקיות וקדושה. **ערוך השולחן** (קנח, ג) מסביר, שתקנו ליטול ולהתקדש דווקא לפני אכילת לחם ולא לפני שאר דברים, מכיוון שרק אכילת לחם נחשבת אכילה מכובדת וחשובה, שהקדושה יכולה להיות ניכרת בה.

2. דבר שטיבולו במשקה

נעבור כעת לדיון דבר שטיבולו במשקה. המשנה במסכת מכשירין (ו, ד) פוסקת, שאם אחד משבעת המשקים הכוללים יין, דבש, שמן, חלב, טל, דם ומים (י"ד שח"ט ד"ם) נגע במאכל, לפני אכילתו צריך ליטול ידיים, וכך פוסק רבי אליעזר במסכת פסחים (קטו ע"א). האם יש קשר בין הסיבה שנוטלים ידיים ללחם שראינו לעיל, לסיבה שנוטלים לדבר שטיבולו במשקה? נחלקו בכך הראשונים:

א. **התוספות** (פסחים קטו ד"ה כל) טענו, שאין קשר בין הטעם שראינו לעיל המחייב ליטול ידיים על אכילת לחם, לטעם שצריך ליטול ידיים על דבר שטיבולו במשקה. הם סברו שלהלכה נוטלים ידיים על לחם בגלל הטעם השני שראינו לעיל, שצריך לאכול בקדושה ובנקיות. לעומת זאת, צריך ליטול ידיים לדבר שטיבולו במשקה בגלל ש: א. כאשר טמאים נוגעים במאכל רטוב (אפילו של חולין), המאכל נטמא. ב. אסור לאכול מאכלים טמאים ולטמא את הגוף.

משום כך הסיקו התוספות, שמכיוון שבימינו ממילא כולם טמאים - אין טעם ליטול ידיים, שהרי כל הסיבה שנוטלים ידיים היא שהמאכל יישאר טהור והאדם לא ייטמא, אבל בזמנינו שהאדם גם ככה טמא - אין איסור לאכול מאכלים טמאים (בניגוד לטעם של אכילת ידיים ללחם, שעדיין תקף), וכן הביא גם הטור בשם **המהר"ם מרוטנבורג** (או"ח תעג), ובלשון התוספות:

"ונראה דנטילה דהכא לא משום קדושה ונקיות כמו בנהמא (= בלחם), אלא משום שלא יטמא המשקין להיות תחילה ויהא אסור לשתות ולפסול את גופו. ולפי זה נראה דאין לברך על אותה נטילה. וכל שכן אנחנו שאין אנו נזהרין מלטמאות עצמנו ומלאכול אוכלין טמאין ואין אנו צריכין לאותה נטילה, והמברך הרי זה מברך ברכה לבטלה."

ב. דעת רוב הראשונים שלא כדעת התוספות. לדעתם, כמו שנוטלים על לחם ידיים כדי שהלחם לא יטמא, כך נוטלים ידיים על דבר שטיבולו במשקה, כדי שלא יטמא האוכל שנגע בו אחד משבעה המשקים (ובניגוד לתוספות שכתבו שהמטרה היא **שהאדם** לא ייטמא). כמו כן לפי שיטתם, כמו שמברכים על נטילת ידיים ללחם גם בזמן הזה בגלל הגזירה, כך מברכים על נטילת ידיים לדבר שטיבולו במשקה, גם אם אין דיני טהרה. כך פסקו להלכה **הרמב"ם** (ברכות ו, א), **הטור** בשם **רש"י והגאונים** (שם), **הרא"ש** (חולין נ, י) ועוד.

להלכה

א. להלכה פסק **השולחן ערוך** (קנח, ד), שמצד אחד יש ליטול ידיים על דבר שטיבולו במשקה וכדעת רוב הראשונים. מצד שני, מכיוון שכפי שראינו יש ראשונים הסוברים שאין צורך ליטול ידיים לדבר שטיבולו במשקה, אין לברך הנטילה על הנטילה. הרמ"א הסכים עם השולחן ערוך והוסיף, שגם אם חלק מהמאכל רטוב ומחזיקים בחלק היבש עדיין צריך ליטול ידיים, ובלשונם:

"אם אוכל דבר שטיבולו באחד משבעה משקין שסימנם: י"ד שח"ט ד"ם דהיינו: יין, דבש, שמן, חלב, טל, דם, מים ולא נתנגב, אפילו אין ידיו נוגעות במקום המשקה, צריך נטילה בלא ברכה. הגה (= רמ"א): ואפילו אינו מטביל רק ראש הירק או הפרי, אפילו הכי ייטול בלא ברכה."

ב. בניגוד לדעת השולחן ערוך, פסק **הגר"א** (ד"ה בלא ברכה) שצריך גם לברך על נטילת ידיים לדבר שטיבולו במשקה. בטעם הדבר נימק, שמכיוון שרוב מוחלט של הראשונים סוברים שיש ליטול ידיים עם ברכה לפני אכילת דבר שטיבולו במשקה, כך יש לנהוג (וכן נוהגים להלכה חלק מהתימנים ('הבאלדים') בעקבות הרמב"ם שפסק שיש לברך).

המנהג בזמן הזה

בזמן הזה רבים לא נוהגים ליטול ידיים על דבר שטיבולו במשקה, האם יש להם על מה לסמוך? **המגן אברהם** (שם, ח) סבר שכן. הוא הביא בשם **הלחם חמודות** שהמקילים יכולים לסמוך על דעת התוספות, שכפי שראינו לעיל לשיטתם כיוון שכולם גם כך טמאים כלל לא צריך ליטול ידיים לדבר שטיבולו במשקה, וכן כתב גם **ערוך השולחן** (שם, ד). אמנם יש להדגיש, לכתחילה ודאי שיש ליטול ידיים לדבר שטיבולו במשקה משתי סיבות:

סיבה ראשונה: ראשית כפי שציין **המשנה ברורה** (שם, כ), פוסקים רבים חלקו על המגן אברהם, וכתבו שאין להקל כלל וצריך ליטול ידיים גם בזמן הזה לדבר שטיבולו במשקה, וכן פסקו להלכה **הט"ז** (תעג, ו), **שולחן ערוך הרב** (קנח, ג), **הבן איש חי** (תזריע שנה א'), **הרב אליהו** (תנא דבי אליהו תשע"ד) **הרב עובדיה** (ילקוט יוסף קנח) ועוד, ובלשון המשנה ברורה:

"הנה במגן אברהם הביא בשם הלחם חמודות דהעולם נוהגים שלא ליטול ויש להם על מה שיסמוכו, היינו על מקצת הראשונים הנ"ל. אבל הרבה אחרונים החמירו מאד בדבר, וכתבו דהעיקר כרוב הפוסקים דצריך נטילה אף בזמן הזה ועיין בבאיור הגר"א שגם דעתו כן והחמיר מאד בזה שאף צריך לברך על זה, ולכן אף דהעולם אין נוהגין לברך על כל פנים אין להקל לאכול בלי נטילה. וצריך לזה כל דיני נטילה כמו לפת (= עם נטלה, מכא אדם, מים שלא נפסלו וכו')."

סיבה שניה: למרות שכאמור **המגן אברהם** כתב שיש למקילים על מה לסמוך, משמע מדבריו שפסק דין זה רק כדי ללמד זכות על מנהג העולם שנוהגים שלא ליטול, אבל גם הוא סובר שלכתחילה צריך ליטול ידיים כפי שעולה מרוב הראשונים ומפסיקת השולחן ערוך והרמ"א (ועיין הערה¹).

צמצום החובה

יוצא שלמעשה חובה ליטול ידיים לדבר שנגע באחד משבעה משקים, אך יש לציין מספר סייגים חשובים, שמצמצמים חובה זו:

א. **ברצון האוכל**: רק כאשר המאכל נרטב ברצונו של האוכל, צריך ליטול עליו ידיים. לכן כאשר מוציאים פרי מהמקרר והוא רטוב, לרוב לא יצטרכו ליטול עליו ידיים לפני האכילה, מכיוון שלא נוח לאוכל שהפרי נרטב. רק כאשר שוטפים את הפרי, או שלוקחים זיתים וכדומה מתוך קופסת שימורים צריך ליטול ידיים, כי נוח לאוכל שהמים שטפו את הפרי (גם אם ברגע זה הוא מעדיף שלא ייזו).

ב. **אכילה באמצעות כלי**: כאשר יש מאכלים שאוכלים אותם תמיד בכף או במזלג, אין ליטול ידיים על אכילתם. משום כך לדוגמא, אין ליטול ידיים כאשר אוכלים קורנפלקס עם חלב (למרות שחלב הוא אחד משבעת המשקים), כיוון שכפי שפסק **המשנה ברורה** (קנח, כו) בעקבות **הט"ז** (שם) **והחיי אדם** (לו, ח) הטומאה לא עוברת במקרה זה מהיד דרך הכלי לאוכל.

כמו כן, במקרה בו האדם החליט בכל זאת לאכול אותם עם הידיים, פסק **ערוך השולחן** (ס"ק יב) שהוא פטור מנטילה, וכן נקט להלכה גם **כף החיים** (ס"ק כג). הוא הדין גם לכיוון ההפוך. במידה ואוכלים מאכל בדרך כלל עם הידיים, גם אם יאכלו אותו עם כף או מזלג יצטרכו ליטול ידיים, ובלשון החיי אדם:

"דברים שאין דרך ליגע בהן אלא לאכול בכף כגון מיני תבשיל, אין צריך נטילת ידיים. אבל מה שדרך ליגע בו, אף על פי שאוכל בכלי, לא מהני (= לא מועיל). וכן אפילו אם אחר נותן המאכל לתוך פיו, לא מהני, וצריך האוכל ליטול ידיו, אבל המאכל אין צריך נטילת ידיים."

ג. **דברים הרגילים**: רק דברים שרגילים לטבול אותם במים, צריך ליטול ידיים במידה ונוגע בהם המשקה. לכן אם אחד משבעת המשקים בא במגע עם בורקס או בייגלה וכו', אין צורך ליטול ידיים על אכילתם כי אין רגילים לטבול אותם. זאת בניגוד, לטובל עוגייה בחלב וכדומה, שכיוון שמצוי שטובלים אותה צריך ליטול ידיים.

הבן איש חי (תזריע) הוסיף, שגם מי שטובל ביסקווית פטור מנטילה (למרות שרגילים לטבול), כיוון שיש סוברים שמשקה מבושל לא נחשב משקה שיש ליטול עליו ידיים (ויש חולקים).

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה שעוד אנשים יקראו²...

¹ המנהג לא ליטול ידיים לדבר שטיבולו במשקה, דומה למה שקרה בספירת העומר. דעת רוב הראשונים, שהשוכח יום בספירת העומר צריך להמשיך לספור בברכה, אך למעשה **השולחן ערוך** פסק (תפס, ח) שהשוכח ימשיך לספור בלי ברכה, כי חשש לדעת בה"ג שסבר שאין לספור. דבר זה גורם לכך, שהרבה אנשים ששכחו מפסיקים לספור בכלל (כי הם 'נפסלו'), כך שהחשש מברכה לבטלה גרם לכך שבסופו של דבר לא יספרו בכלל ויחמיצו את עיקר המצווה, ובדומה לנטילת ידיים למשקה שחששו לדעת התוספות ולא מברכים, ומשום כך רבים לא נוטלים.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com